

פרויקט שילוב האוכלוסייה החרדית הכלכלה הישראלית

לקט מאמרים מס' 6

הנושא:

לימודי מקצועות כלליים במערכת החינוך החרדית

אוגוסט 2012

תקופות וגימטריות - פרפראות לחוכמה¹:
(אבות ג', כ"ו)

איסוף ועריכה: איליה זטקובצקי

[חלק א': ניתוח ותיאור המצב](#)

["ותלמוד תורה כנגד כולם..." – חינוך חרדי לבנים בירושלים, 2011](#)

המחבר: אהוד שפיגל

למרות הכותרת, ספרו של אהוד שפיגל מספק ניתוח מעמיק של מערכת החינוך החרדית בכללותה ולא רק בירושלים. מערכת זאת עוטפת את החניכים מלידה ועד שנות העשרים לחייהם, ברוב הימים בשנה וברוב שעות היום ויוצרת רצף תרבותי ואידאולוגי. שפיגל מצביע על ארבעה עקרונות של אותה מערכת: עצמאות ואוטונומיה; התבדלות מהעולם החיצון; קהילתיות (קשר הדדי חזק עם הקהילות); ותחרותיות.

לימודים כלליים הם אולי "הקורבן" של עקרונות אלה. מכיוון ששיקולי פרנסה בציבור החרדי זניחים יחסית לצורך לימוד תורה -- מוסד נחשב טוב יותר ככל שלימודי הקודש בו רבים יותר. אי לכך היום לימודי חול מתקיימים רק בכיתות א'-ה' של 'תלמודי תורה' (בהיקף של שעה-שעתיים ביום) וכן בישיבות "חלשות" המיועדות לחוזרים בתשובה, או לתלמידים בעלי רמה נמוכה. באופן טבעי ההורים משתדלים לא לשלוח את הילדים למסגרות האלה בכל מחיר – כדי לא לפגוע במעמדם החברתי בקהילה.

להערכתו של אהוד שפיגל, מערכת החינוך החרדית נמצאת כיום בפרשת דרכים. עד היום היא הצליחה לשמר את אופיו של הציבור החרדי למרות כל השינויים בעולם החיצון. אך היום הקהילה החרדית גדולה מכדי להמשיך להתקיים בניתוק משאר המדינה. מאידך, התמודדות עם הסביבה המודרנית נעשית מסובכת הרבה יותר. כעת ההתמודדות באה לידי ביטוי, בין היתר, ב"ניסיונות הרבים והולכים לסגור את החינוך ולבודדו, כמו גם ... להגדיל את נבדלות החברה החרדית מסביבתה החילונית".

ד"ר שפיגל טוען שכעת הגיע הזמן לבנות מדיניות ארוכת טווח שתעודד לימודי מקצועות חול במערכת החינוך החרדית – תוך התחשבות בדרישה לאוטונומיה פנימית. מדיניות זאת צריכה להיקבע ע"י הממשלה, להתבסס על מדדים שקופים, להתבצע ע"י גופים חרדיים ובהידברות עם ההנהגה החרדית. זוהי הדרך שחיונית גם לעולם הישיבות החרדיות וגם למדינה בכללותה.

¹ תודה מיוחדת לגב' אריאל זטקובצקי על עזרתה בבחירה ועריכה של הציטוט.

הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

קרית הטכניון, חיפה 3200 טל: 7145 823, 2329 829 04 פקס: 1889 823 info@neaman.org.il

www.neaman.org.il

פרויקט שילוב האוכלוסייה החרדית הכלכלה הישראלית

[לספר המלא](#)

משרד התמ"ת - יחסם של תלמידי ישיבות חרדים ללימודים כלליים ולימודי מקצוע, 2011

המחברים: יעקב לופו, אסף מלחי

מחקרם של לופו ומלחי ביקש "לבחון את עמדותיהם של בני הישיבות בגילאי החינוך העל-יסודי ביחס ללימודי מקצוע או השכלה גבוהה". השתתפו בו בחורים מישיבות אליטיסטיות, נורמטיביות וחלשות המשתייכות לקהילות ליטאיות, ספרדיות וחסידיות וגם תלמידי תיכונים חרדיים.

כרבע מהמשיבים (43% מהחסידים, 22% מהספרדים, 17% מהליטאים) מעריכים כי יתקשו מאוד בלימודי מקצוע בשל העדר ידע במתמטיקה ואנגלית. כ- 41% מהם (49% מהספרדים, 41% מהחסידים ו-26% מהליטאים) חושבים שידע במחשבים הינו חיוני. רק כ- 14% חשבו שידע כזה אינו חיוני.

הבנת חיונית לימודי אנגלית, מתמטיקה ומחשבים (אמ"מ) לא נשארה בגדר תיאוריה בלבד. כ- 28% מהנשאלים שוחחו עם הוריהם לגבי האפשרות ללמוד אנגלית ומתמטיקה לפני הנישואין. מעניין שחלק דומה מבני הישיבות (25% עד 30%) אינם רואים את עצמם במסלול "תורתם אומנותם". כמו כן, היחס ללימודי חול תלוי ברמת הישיבה: 12% מתלמידי הישיבות המובחרות לעומת 40% מבני ישיבות "חלשות" התעניינו בלימודי אנגלית ומתמטיקה.

החוקרים בדקו גם כיצד בני ישיבות רואים את העתיד התעסוקתי שלהם. כ-60% מהנשאלים העדיפו לעסוק במקצועות קודש; כ-56% בחינוך והוראה; כ-51% -- במחשבים. גם משפטים, בנקאות, חשבונאות וכלכלה (38%, 33%, 31%, 28% בהתאמה) זכו להתעניינות. כל עבודות כפיים (חשמלאות, אינסטלציה וכד') יחד עניינו כ-27% מהנשאלים.²

לסיכום, מנתונים אלה וממצאים אחרים של המחקר עולה, כי למרות שרוב בני הישיבות רואים בלימודי קודש ובתעסוקה במקצועות מסורתיים את המסלול המועדף עליהם, קיים גרעין משמעותי (כ- 30% מכלל בחורי הישיבות) שרואה את עתידו מחוץ למסגרת סטנדרטית זאת.

[למסמך המלא](#)

[חלק ב': הצעות לשינוי](#)

מוסד שמואל נאמן – דו"ח לימודי אמ"מ (אנגלית מתמטיקה מחשבים), 2012

המחברים: מעיין שחף, יהודה מורגנשטרן

המחקר של שחף ומורגנשטרן בוצע בהזמנת מוסד שמואל נאמן. בהתאם להזמנה זו, הם בדקו את האפשרויות ללמוד אנגלית, מתמטיקה ומחשבים (אמ"מ) – מקצועות מכווני תעסוקה ונקיים יחסית מרגישויות אמוניות – במערכת החינוך החרדית.

² ניתן היה לבחור במספר אלטרנטיבות ולכן סכום התשובות עולה על 100% (א.ר.).

הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

קרית הטכניון, חיפה 3200 טל: 7145 823, 2329 829 04 פקס: 1889 823 04 info@neaman.org.il

www.neaman.org.il

פרויקט שילוב האוכלוסייה החרדית הכלכלה הישראלית

מהמחקר עולה כי כיום לימודים סדירים של מקצועות אמ"מ לבנים מתקיימים רק במסגרת 'תלמודי תורה' (מקבילי ב"ס יסודי). אבל גם שם קיים מגוון רחב של בעיות שמקשות להעניק לתלמידים רמה נאותה של ידע במקצועות אלה. בין הבעיות – העדר תכניות מיוחדות לביה"ס חרדיים (כעת כמעט כל מורה בונה לעצמו את תכנית הלימודים לכיתתו), העדר תכניות הכשרת מורים, מעמד נמוך של המקצועות האלה ושל המורים המלמדים אותם, שעות מעטות ולא נוחות שמקדישים בתי ספר ללימודי אנגלית ומתמטיקה, ועוד.

שחף ומורגנשטרן מציגים תכנית מפורטת לטיפול בבעיות אלה. התכנית כוללת צעדים לשיפור מעמד ורמת המורים – הכשרה מקצועית, תמריצים כלכליים – והצעות להכנת תכנית לימודים המותאמת להיקף השעות ולרמת הלמידה המאפיינים את ביה"ס החרדי. צעדים אלה אמורים לשפר את רמת לימודי אמ"מ במסגרות הקיימות ולהביא את רמת הידע של התלמידים לרמה מינימאלית סבירה מבחינת דרישות השוק.

אך החוקרים אינם מסתפקים בכך ומוסיפים אפשרות נוספת ללימודי אמ"מ – חינוך לא-פורמאלי. היום חלק מהמשפחות החרדיות משתמשות במסגרות של קורסים כדי להקנות לילדיהם ידע נוסף, אך המסלול הזה אינו מפותח דיו³. שחף ומורגנשטרן מציעים תכנית מפורטת שתכליתה – לעודד יזמים פרטים להיכנס לתחום זה. התכנית כוללת המלצות לאיתור היזמים, תיאום שיתוף פעולה בינם לבין גופי הממשלה. כחלק נפרד מופיעים המלצות לחינוך לא פורמאלי למבוגרים, דהיינו לתלמידי כוללים.

הדו"ח אומץ ע"י צוות "שילוב חרדים" במוסד שמואל נאמן והחלו מגעים עם הגופים הרלוונטיים לצורך קידום המלצותיו.

[למסמך המלא](#)

מוסד שמואל נאמן – דו"ח שנתי "הדרך לשילוב", 2012 המחברים: איליה זטקובצקי, ראובן גל

"הדרך לשילוב" הנו מסמך מסכם, המאחד ומנתח את המידע שקיים כיום במגוון התחומים הקשורים בשילוב החרדים בשוק העבודה ועל בסיס מידע זה מנסח המלצות לקובעי מדיניות. בין השאר כולל דו"ח "הדרך לשילוב" גם פרק נרחב העוסק בתחום החינוך בציבור החרדי. חלק ניכר מפרק החינוך בדו"ח מבוסס על נתוני "דו"ח לימודי אמ"מ" של שחף ומורגנשטרן ומשחזר את המלצותיהם.

"הדרך לשילוב" כולל נתונים מספריים אודות מערכת החינוך החרדית לבנים. הדו"ח מציג את הנתונים הבאים: תלמודי תורה – כ-190,000 תלמידים בשנה"ל תשע"א (2010/11); ישיבות קטנות – כ-18,200 תלמידים בשנה"ל תש"ע (2009/10); ישיבות גבוהות – כ-40,000 איש בשנה"ל תש"ע; כוללים – כ-83,000 איש בשנה"ל תש"ע.

³ תמונה דומה מצויר גם אהוד שפיגל בספרו "ותלמוד תורה כנגד כולם...".

פרויקט שילוב האוכלוסייה החרדית הכלכלה הישראלית

נושא חשוב נוסף שנידון רק במסגרת "הדרך לשילוב" הינו אפשרויות ללימודי חול במערכת חינוך המיועדת לנוער נושר. הדו"ח כולל המלצות להקמת ישיבות שמשלבות לימודי קודש עם לימודי חול ולימודי מקצוע וכן המלצות להקמת מרכזים חיצוניים שיוכלו לתת שירותים למספר רב של ישיבות.

המלצה נוספת המופיעה בדו"ח "הדרך לשילוב" נראית חשובה ביותר. עד היום מערכת החינוך החרדית התמודדה עם תופעת הנשירה בשלבים מאוחרים יחסית, כאשר הנתק בין התלמיד המועד לנשירה לקבוצת המתמידים הפך לבולט מאוד. מחברי הדו"ח מציגים המלצות להקמת מערכת אבחנה והכוונה כבר בשלב מוקדם. שילוב של אבחון מוקדם והקמת אלטרנטיבות הכשרה חרדית מאפשר לשמור את הנוער במסגרת הקהילה מחד גיסא, ולאפשר לו לבחור בין מסלול תעסוקתי למסלול לימודי, מאידך. מחברי הדו"ח אף החלו במגעים עם השר אלי ישי שהביע ענין רב בהמלצות.

[למסמך המלא](#)

אשרי אדם מצא חכמה: השכלה כללית למגזר החרדי, 2012

המחברת: ריקי ממן

המסמך הוצג ע"י חוקרת צעירה, ריקי ממן, במסגרת סדנא לניתוח מדיניות בביה"ס למדיניות ציבורית באוניברסיטה העברית. מלבד ניתוח של המצב הנוכחי ביחס ללימודי חול במערכת החינוך החרדית, מופיעים בו מספר הצעות מעשיות לעידוד לימודים אלה.

התכנית הראשונה, "אוניברסיטה קטנה" דומה במקצת להצעתם של שחף ומורגנשטרן. היא מדברת על עידוד הקמת מסגרות חיצוניות ללימודי עצמית. מסגרות אלה יעניקו הכשרה במקצועות חול לתלמידי ישיבות/כוללים בזמן ובקצב הנוח להם.

תכנית נוספת - "רוח חכמה" – מציעה הפצה של חומרי לימוד המותאמים למגזר החרדי, ביניהם חוברות לימוד במקצועות שונים, דיסקים ללימוד אנגלית, ספרי קריאה באנגלית ברמות שונות וכד⁴.

"חכמה בין-הזמנים" היא תכנית נוספת המוצעת, וכפי שעולה משמה, מדובר בניצול חופשה בין פורים לפסח וחופשה במהלך חודש אב להעברת קורסים במקצועות כללים.

כפי שניתן לראות, שלושת התכניות האלה מנסות לשלב לימודי חול במערכת החינוך החרדית מבלי לפגוע בה ובלי לגרוע מהיקף לימודי קודש. עוד מאפיין אחד שאותו מדגישה המחברת -- כל שלוש החלופות דורשות פיתוח מקדים של חומרי לימוד המותאמים למגזר החרדי. יש לקוות שמשרד החינוך יענה לאתגר.

[למסמך המלא](#)

⁴ המלצה דומה נותנים גם זטקובצקי וגל במסמך "הדרך לשילוב"

פרויקט שילוף האוכלוסייה החרדית הכלכלה הישראלית

חלק ג': הצד השני של המטבע

מרכז המחקר והמידע - היבטים אחדים של מצב לימודי היהדות בחינוך הממלכתי, 2010

המחבר: איתי פידלמן

המסמך של מרכז המחקר והמידע של הכנסת (ממ"מ) מתמקד "בהיבטים הנוגעים ליוזמות משרד החינוך... בשלושת מקצועות היהדות "המסורתיים" בחינוך הממלכתי⁵: תנ"ך, תושב"ע ומחשבת ישראל". מחבר הדו"ח, איתי פידלמן, מציין כי כבר ב- 1991 שר החינוך דאז, זבולון המר ז"ל, יזם הקמת ועדה שתבחן מעמד המקצועות האלה. ב- 1994 הועדה הגישה את המלצותיה, ב- 1999 הוקם מטה ליישום ההמלצות האלה.

יותר מעשור אחרי הקמת המטה המצב ממשיך להיות עגום למדי. אמנם תנ"ך מוגדר כמקצוע חובה למבחני בגרות, אך "יעדי החינוך שהציב... משרד החינוך... – מקצועות המתמטיקה, השפה והמדעים – מובילים להתמקדות במקצועות אלו". לדברי הדו"ח, לימודי תנ"ך אינם זוכים במשאבים, המורים אינם יוצאים להכשרה ובמקרים רבים שעות לימוד מקוצצות, "יש שנים שבהן המקצוע אינו נלמד... יש אף דילוג על חלק מחומרי הלימוד".

גם תורה שבעל פה (תושב"ע) הוגדרה כמקצוע חובה בכיתות ג' עד י'. בפועל הדבר כלל לא מיושם והמקצוע נלמד רק בחטיבה העליונה. עם זאת, בין 1999 ל- 2009 עלה מספר התלמידים שנבחנו על תושב"ע כמקצוע בחירה מ- 500 לכ- 4,000. גם לימודי מחשבת ישראל מתקיימים רק בכ- 100 ב"ס התיכוניים.

כפי שניתן לראות, לימודי מקצועות יהדות בבי"ס ממלכתיים מהווים, במובנים מסויימים, תמונת מראה של לימודי מקצועות החול במערכת החינוך החרדית וסובלים מבעיות דומות: מעמד נמוך, העדר משאבים, מחסור בשעות לימוד ובעיות בהכשרת מורים.

למסמך המלא

חלק ד': סיכום ומסקנות

המסקנה הכללית היא ששתי מערכות החינוך בארץ – הממלכתית והעצמאית (החרדית) -- הולכות ומתרחקות אחת מהשנייה ומיום ליום מצטמצם החול בה הולכים ונעלמים מסדר יומי של הישיבות. מערכת החינוך החרדית מתרכזת במקצועות הקודש ואילו לימודי החול בה הולכים ונעלמים מסדר יומי של הישיבות. מערכת החינוך הממלכתית נמצאת בלחץ הולך וגובר לקדם לימודי מדעים, מתמטיקה ואנגלית – ולימודי יהדות משלמים את המחיר. חשוב לציין שמדובר לא רק בהבדלים בתכניות לימוד, אלא גם ובעיקר בעובדה ששתי קבוצות גדולות המשתייכות לציבור היהודי בישראל מאבדות את הנקודות המשותפות שיכולות לחבר ביניהן.

⁵ כאן ובכל מקום בהמשך הגדרה "חינוך ממלכתי" אינה כוללת חינוך ממלכתי-דתי, אלא אם צוין אחרת (א.ז.).

הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

קריית הטכניון, חיפה 3200 טל: 7145 823, 2329 829 04 פקס: 1889 823 info@neaman.org.il

www.neaman.org.il

פרויקט שילוב האוכלוסייה החרדית הכלכלה הישראלית

עם זאת, המחקרים מאפשרים לראות כי המצב אינו בלתי הפיך. נכון להיום קיימות אפשרויות לא מעטות לקדם לימודי אנגלית, מתמטיקה ומחשבים לציבור החרדי – וזאת בלי לפגוע ביסודות ובעקרונות של מערכת החינוך שלו. חשוב מכך – ישנה קבוצה גדולה שמעוניינת בלימודים אלה. אין בידינו מספיק נתונים שיכולים להעיד על התעניינות גוברת במערכת החינוך הממלכתית בנושאי יהדות, אך זהו בהחלט נושא ראוי למחקרים עתידיים.

**צוות פרויקט "שילוב חרדים" במוסד שמואל נאמן ממשיך בפעילות המחקרית המיועדת לעקוב "בזמן אמת" אחר הנתונים המצטברים אודות האוכלוסייה החרדית ולגזור מהם את המסקנות וההמלצות הראויות.
תגובות, הערות והצעות יתקבלו בברכה.**

לקטי מאמרים וידוענים קודמים מצויים באתר הפרויקט:

http://www.neaman.org.il/NeamanHeb/publications/by_issue_list.asp?fid=1049&parent_fid=491

הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

קרית הטכניון, חיפה 3200 טל: 7145 823, 2329 829 04 פקס: 1889 823 04
info@neaman.org.il
www.neaman.org.il